

Reilu ruokamurros

vaatii eri tavoitteita yhteen-
sovittavaa politiikka ja
laajaa osallistumista

Ilmastomuutoksen hillintä ja siihen sopeutuminen vaativat suuria muutoksia ruokajärjestelmässä. Tarvittavien muutosten laajuuden vuoksi on aiheellista puhua koko järjestelmän siirtymästä eli ruokamurroksesta.

Reilu siirtymä huomioi ilmastotoimien vaikutukset ravitsemukseen, toimeentuloon ja ympäristöön.

- Ruokajärjestelmän tärkein tehtävä on tuottaa hyvää ravitsemusta kaikille. Ilmastotoimia suunniteltaessa on huolehdittava, että tämä tavoite ei vaarannu. Parhaimmillaan ilmastotoimet tukevat terveellistä syömistä.
- Ilmastotoimien vaikutukset maatalouteen voivat olla huomattavia ja vaihtelevat alueittain. Suomessa näin on erityisesti maatalouskäytössä olevien turvemaiden kohdalla. Hyvittäviä keinoja tarvitaan, jos ilmastotoimet haittaavat kohtuuttomasti joidenkin ryhmien hyvinvointia tai toimeentuloa. Siirtymäajat lieventävät hyvittämisen tarvetta.
- Ilmastotoimia suunniteltaessa on otettava huomioon myös toimien vaikutukset luonnon monimuotoisuuteen, veden käyttöön ja laatuun sekä eläinten hyvinvointiin.
- Reilu siirtymä vaatii lähelle ja kauas katsomista. Ruokajärjestelmän ilmastotoimien vaikutukset muiden maiden väestön ravitsemukseen, toimeentuloon ja ympäristöön on otettava huomioon.
- Reilun siirtymä perustuu laajaan osallisuuteen. Eri ryhmien on voitava osallistua toimien suunnitteluun jo varhaisessa vaiheessa. Erityishuomiota tarvitaan usein sivuun jäävien ryhmien, kuten lasten ja nuorten, osallisuuteen.

Ilmastotoimet koskettavat koko ruokajärjestelmää

Euroopan Unioni (EU) pyrkii hiilineutraaliksi 2050 mennessä, mikä tarkoittaa tiukkenuvia tavoitteita jo vuodelle 2035. EU:n Pellosta pöytään -ohjelma linjaa, että ilmastotavoitteiden saavuttaminen ja siirtymisen kestävämpään ja terveellisempään ruokajärjestelmään vaatii merkittäviä muutoksia läpi ruokaketjun tuotannosta kulutukseen, valmistuksesta hävikkiin ja kansainvälisestä kaupasta mainontaan.¹ Ruokajärjestelmän toimet eivät yksin ratkaise ilmastomuutosta. Ilmastomuutos kuitenkin vaikuttaa monin tavoin ruoan tuotannon edellytyksiin eri puolilla maailmaa. Kestävän ruoan saannin takaaminen maapallolla vaatii siten sekä hillintä- että sopeutumistoimia.²

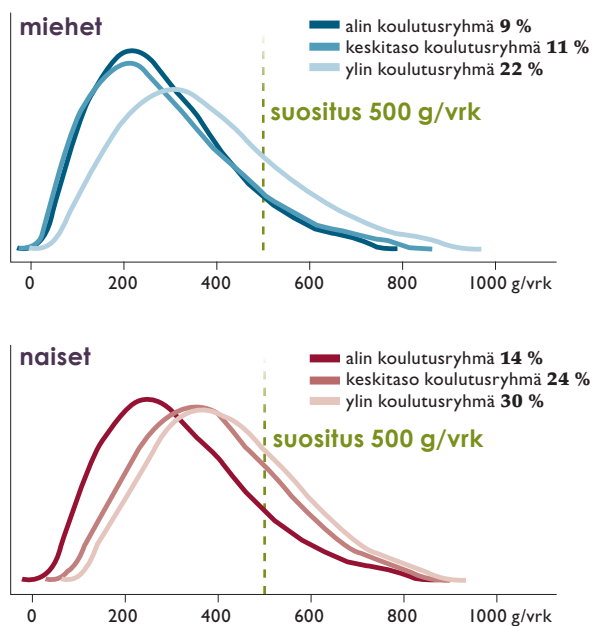
Suomessa peltomaan käytön muutokset, peltojen hiilivarannosta huolehtiminen ja ruokavaliomuutokset ovat tehokkaita tapoja vähentää ruokajärjestelmän ilmastovaikutuksia. Turvemailta tulevien päästöjen vähentäminen on erityisen tärkeää, koska

ne muodostavat yli puolet maatalouden kaikista kasvihuonekaasupäästöistä (CO₂-ekv) Suomessa.³ Tuotantotapojen muutoksilla voidaan vaikuttaa peltojen hiilivarantoon, samoin eläinten lannasta ja märehtimisestä syntyviin päästöihin. Ruoan kulutuksen päästöt vähenisivät merkittävästi kasvi- ja kalapainotteisemmalla ruokavaliolla,⁴ mikä parantaisi myös ruokavaliion terveellisyyttä.⁵ Peltoalan väheneminen eläintuotannon supistuessa leikkaisi päästöjä. Lisäksi resurssitehokkuuden näkökulmasta on tärkeää vähentää ruokahävikkiä.

On arvioitu, että vuoteen 2035 mennessä ruokajärjestelmän ilmastopäästöjä voitaisiin vähentää ainakin kolmanneksella.

Ravitsemus

Siirtymän edellyttämät muutokset ruokatottumuksiin kohdistuvat voimakkaimmin ryhmiin, joiden ruokavalio on nyt kauimpana ilmastoystävällisestä. Suomessa matalasti koulutetut syövät vähemmän kasviksia, hedelmiä ja marjoja. Ilmastotoimet eivät saa vaikeuttaa heikoimmassa asemassa olevien mahdollisuutta hyvään ravitsemukseen.

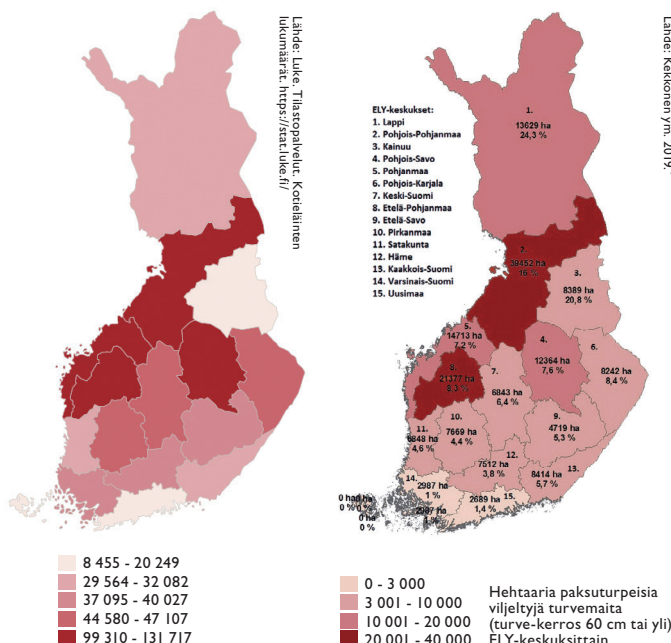

Lähde: FinRavinto 2017-tutkimus, JUST-FOOD WP4, julkaisematon. ©SYKE 2020.

Kasviksia, hedelmiä ja marjoja suositusten mukaan syövien osuus vaihtelee koulutuksen ja sukupuolen mukaan.

Toimeentulo

Ilmastotoimet vaikuttavat maatalouteen voimakkaasti, koska siirtyminen kasvi- ja kalapainotteisiin ruokavalioihin vähentäisi liha- ja maitotuotteiden kulutusta. Myös aluetaloudelliset vaikutukset voivat olla merkittäviä. Esimerkiksi viljeltyjä turvemaita on paljon pohjoisilla ja rannikkoalueilla, missä myös eläintuotannon osuus korostuu. Maatalous voi tuottaa ilmastoratkaisuja tehostamalla hiilen sidontaa kivennäismailla.

Nautaeläinten lukumäärä (2020) ja turvemaiden määrä (2016) ELY-keskuksittain jakautuu voimakkaasti alueellisesti.

Reilu siirtymä ruokajärjestelmässä Vaatii oikeudenmukaisuuskysymysten pilkkomista osiin

Reilu siirtymä on tärkeä periaate EU:n Vihreän kehityksen ja Pelloilta pöytään -ohjelmissa. Reilua siirtymää koskevan poliittisen keskustelun juuret ovat ammattiyhdistysliikkeessä. Ay-liikkeen maailmanjärjestö ITUC vaati jo 2000-luvun alussa huomion kiinnittämistä ilmastotoimien talous- ja työllisyysvaikutuksiin. Sosiaali- ja talouspolitiikalla voidaan tukea investointeja, työllistymistä ja kouluttautumista uusille aloille.

Tieteessä reilun siirtymän käsitteellä on vahva perusta ympäristöoikeudenmukaisuuden ja kestävyysmurroksen tutkimuksessa.^{7,8,9} Tutkimuksessa korostuu ilmastotoimista aiheutuvien hyötyjen ja haittojen tunnistaminen, mutta myös kulttuuristen arvojen ja erityisyyksien tunnistaminen osana päätöksentekoa. Reilussa siirtymässä eri osapuolille pitää taata yhtäläiset mahdollisuudet osallistua ja tulla kuulluksi päätöksenteossa.

Reilussa ruokamurroksessa on huomioitava kaikki oikeudenmukaisuuden ulottuvuudet

Jako-oikeudenmukaisuus	Siirtymästä aiheutuvien aineellisten ja aineettomien hyötyjen ja haittojen jakautuminen.
Tunnustava eli sosiokulttuurinen oikeudenmukaisuus	Yhtäläisen arvokkuuden ja erityistarpeiden huomioon ottaminen siirtymää koskevassa toiminnassa ja keskustelussa.
Menettelytapojen oikeudenmukaisuus	Eri ryhmien yhtäläinen mahdollisuus osallistua ja tulla kuulluksi siirtymää koskevassa päätöksenteossa.
Hyvittävä oikeudenmukaisuus	Ilmastotoimista johtuvien kohtuuttomien, mutta vaikeasti vältettävien haittojen hyvittäminen.

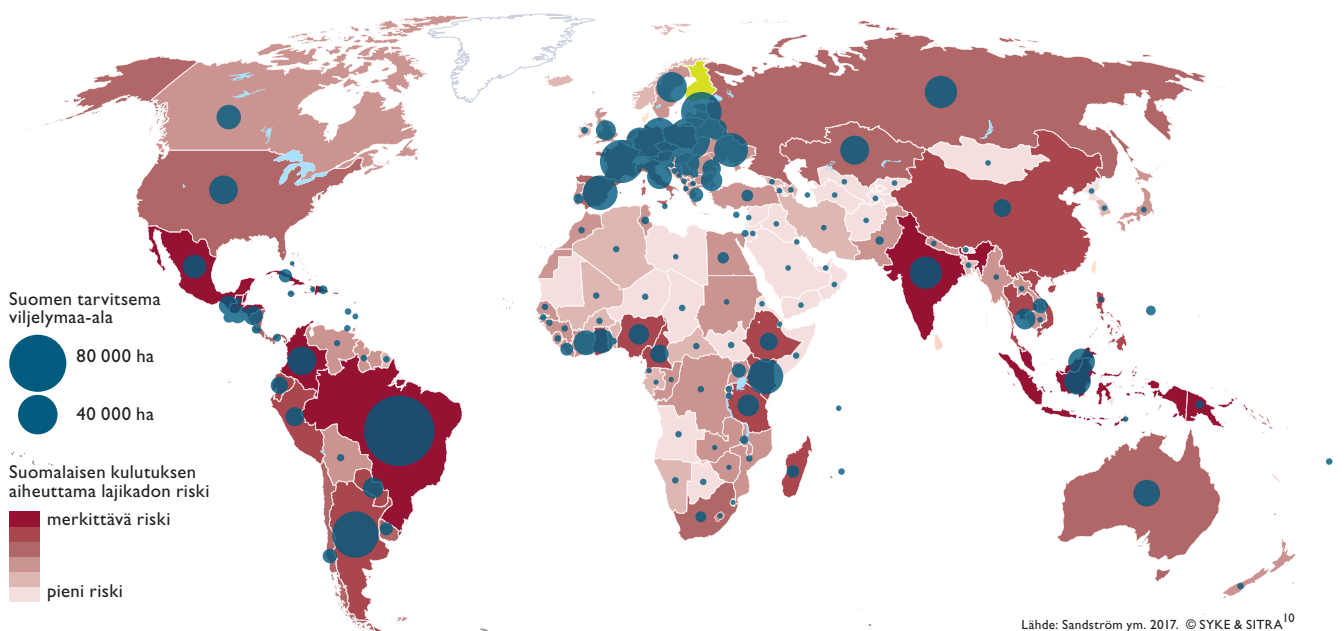
Ympäristö

Ilmastotoimia on tarkasteltava yhdessä luonnon monimuotoisuuden ja vesivarojen käytön kanssa. Luonnonvarojen käytön kestävyys on aina myös rajat ylittävä kysymys. Suomessa kulutettu ruoka vaatii maa-alaa ja vesivaroja eri puolilla maailmaa. Kansalliset ilmastotoimet ovat hyödyttäviä, jos ne johtavat tuotannon ja haittojen siirtymiseen ulkomaille.

Aika

Lyhyen ja pitkän aikavälin tavoitteet sekä siirtymäaikojen harkinta kuuluvat reilun siirtymän työkaluihin. Kaikki eivät lähde murrokseen samalta viivalta. Tietty toimet voidaan toteuttaa reilusti ja nopeasti, toiset edellyttävät siirtymäaikaa. Hyvittäviä keinoja voivat olla koulutus, siirtymätuet tai rahalliset korvaukset. Viivytys ilmastotoimissa on epäreilua ilmastomuutokselle haavoittuvia ryhmiä kohtaan.

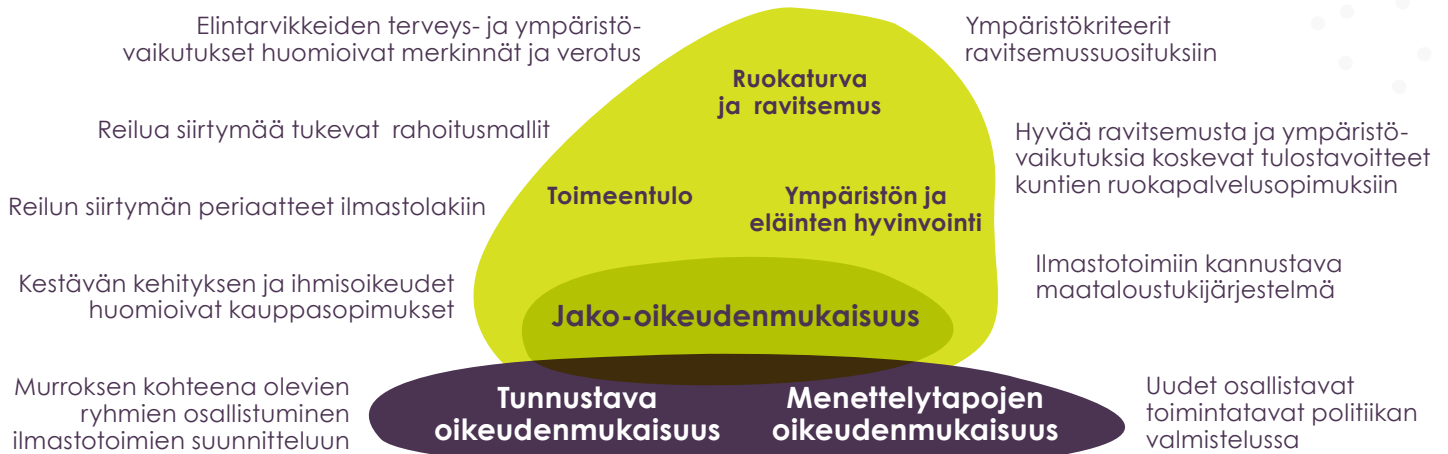
Suomessa kulutetut elintarvikkeet vaativat maa-alaa eri puolilla maailmaa

Metsien raivaaminen maatalouskäyttöön aiheuttaa lajikadon uhkaa etenkin trooppisissa maissa.

Ruokapolitiikkaa tarvitaan koordinoimaan reilua siirtymää

Reilu ruokamurros huomioi vaikutukset ravitsemukseen, toimeentuloon ja ympäristöön.
Esimerkiksi oheisilla politiikkakeinoilla voidaan tukea reilua siirtymää

Reilu siirtymä vaatii tuekseen ruokajärjestelmän eri tavoitteita yhteensovittavaa ja koordinoivaa ruokapolitiikkaa.^{4,11} Siirtymä rakentuu olemassa olevien politiikkajärjestelmien päälle ja yhdistää eri politiikkalohkoja. Reiluuden kannalta on tärkeää, että ruokamurroksen hyödyt ja haitat eri tavoin kohtaavat ryhmät voivat osallistua ilmastotoimien kehittämiseen ja niistä sopimiseen.

Ruokamurroksen laajuus vaatii uusia osallistumisen tapoja. Kumppanuusmaatalous on esimerkki kansalaisten valmiudesta toimia kestävyyden hyväksi. Nuorille hyväksyttävää ruokamurrosta voidaan edistää osallistavalla kouluruokailun kehittämisellä. Viljelijöiden käytännön tiedon ja taidon huomioon ottaminen on tärkeää kehitettäessä hiilineutraaleja tuotantoketjuja ja ilmastoviisaita viljelymenetelmiä. Yritykset voivat parantaa toimitusketjuissaan toimivien työntekijöiden ja viljelijöiden toimeentuloa ja osallisuutta vastuullisuusjärjestelmien ja standardien avulla.

Julkista ohjausta tarvitaan näyttämään suuntaa ja asettamaan lainsäädännöllä tarvittavat kannustimet ja rajoitteet. Ilmastolakiin voidaan kirjata reilun siirtymän periaatteet ja säätää oikeudesta hyvityksiin kohtuuttomasta haitasta. Maataloustuilla voidaan kannustaa viljelijöitä ilmastotoimiin, kuten viljelytapojen ja maankäytön muutoksiin turvemailla. Ympäristökriteerien integroiminen ravitsemussuosituksiin auttaa vahvistamaan kestävän ravitsemuksen eteen tehtävää työtä. Kunnat voivat vaatia ruokapalveluiltaan tuloksellisuutta myös terveys- ja ympäristövaikutusten osalta. Kauppasopimuksia ja yritys vastuulakeja kehittämällä voidaan edistää kestävän kehityksen tavoitteiden ja ihmisoikeuksien toteutumista globaalisti.

Reilun siirtymän toteutumista on tärkeää seurata. Ruokajärjestelmän kestävyydelle ja oikeudenmukaisuudelle pitääkin luoda tutkimukseen perustuva mittaristo, jonka avulla siirtymän vaikutuksia voidaan arvioida kokonaisvaltaisesti.

Reilu ruokamurros vaatii eri tavoitteita yhteensovittavaa politiikkaa ja laajaa osallistumista

Kirjoittajat

Minna Kaljonen, Suvi Huttunen, Kaisa Karttunen, Teea Kortetmäki, Jyrki Niemi, Jani Salminen, Merja Saarinen, Liisa Valsta

Lähteet

- 1 Euroopan komissio 2020. Pellolta pöytään -strategia. Komission tiedonanto. COM/2020/381 final. <https://ec.europa.eu/info/strategy/priorities-2019-2024/european-green-deal/actions-being-taken-eu/farm-fork-fi>
- 2 IPCC 2019. Land use and climate change. Summary for policy-makers. Intergovernmental panel on climate change. WMO, UNEP. <https://www.ipcc.ch/srcl/>
- 3 Tilastokeskus 2020. Suomen kasvihuonekaasupäästöt 1990–2019. Helsinki.

- 4 Saarinen, M., Kaljonen, M., Niemi, J. ym. 2019. Ruokavaliomuutoksen vaikutukset ja muutosta tukevat politiikkajärjestelmät. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019: 47. Valtioneuvoston kanslia, Helsinki.
- 5 Valsta, L., Kaartinen, N., Tapanainen, H., ym. 2018. Ravitsemus Suomessa – FinRavinto 2017 -tutkimus, Raportti 12/2018. Terveystieteiden tutkimuskeskus, Helsinki.
- 6 Kekkonen, H., Ojanen, H., Haakana, M., Latukka, A. & Regina, K. 2019. Mapping of cultivated organic soils for targeting greenhouse gas mitigation. Carbon Management 10 (2), 115–126.
- 7 Kaljonen, M., Karttunen, K., Kortetmäki, T. ym. 2019. Reilu ruokamurros -katsaus tutkimustarpeisiin. Just Food -hankkeen raportteja 11/2019, pdf. <https://www.justfood.fi/fi-FI/julkaisut>

- 8 Kortetmäki, T. 2018. Ruokaoikeudenmukaisuus ja ympäristökysymys. Alue ja ympäristö, 47(2), 3–16.
 - 9 Williams S., Doyon, A., 2019. Justice in energy transitions. Environmental Innovations and Societal Transitions 31, 144–153.
 - 10 Sandström, V., Kauppi, P.E., Scherer, L., Kastner, T., 2017. Linking country level food supply to global land and water use and biodiversity impacts: The case of Finland. Science of The Total Environment 575, 33–40.
 - 11 Karttunen, K., Kuhmonen, T., Savikurki A. 2019. Tunteamaton ruokajärjestelmä. e2 Tutkimus, Helsinki.
- Layout ja infografiikka** Satu Turtiainen, SYKE
Helsinki 10/2020
ISBN 978-952-11-5233-7 (print)
ISBN 978-952-11-5234-4 (PDF)